

dan prišlo, za ktere se je večidel prosilo dovoljenja pri ministerstvu.

Pisatelj govori dalje o začasni izpeljavi železnic in pripoveduje jasno, razumljivo in odkritosrčno vse napake sedanjega „dovoljevanja z državnimi zagotovili“ in mnogih monopolov; dokazuje, kako po tej poti železnice v Avstrii niso spolnile namena svojega, ki ima biti povzdiga kupčije in obrtnije, in ga po tej poti tudi nikdar spolniti ne morejo, ker se le rabijo za srečkanje na burzi. Iz tega pa kaže resnico, da so le po tej poti avstrijske železnice ob vso vero prišle in da le zavoljo tega se ne more dobiti pomočkov za njih pomnoženje in dovršenje. Bistroumno in dosledno dokazuje gosp. T. Novak iz rečenega, da se v Avstrii le tedaj železnice umno prestvariti morejo, ako jih država sama dela s tem glavnim namenom, da se vpelje tako nizka vožnina, da ne bo, kakor dozdej, zadržek v kupčiji in obrtni.

Najbolj zanimivo v tej knjižici, ki jo vsacemu priporočamo, so pa opazke o izdelovanju železnic po privatnih družbah in navadnih stranskih špekulacijah. Sploh pa pisatelj obnašanje oskrbnih svetovalcev in ravnateljev devlje na rešeto ostre kritike.

Pri sedanjem neprijetnem stanu državnih financ nasvetuje, naj se dobijo potrebne pomoči za izpeljavo železnic, za izdajo brezobrestnih akcij državne železnice tako in s tako vrednostjo, da se neposredne kot navaden papirnat denar rabiti morejo.

O tehničnem obziru zastran varčnosti po železnicah nasvetuje namesti železnic z dvema kolovozoma le z enim samim; priporočuje izdelek obrisov zmerom le po privatnih inženirjih, katerim se plača od milje odloči, pa nasvetuje tudi izpeljavo železnic le po pogojih (akordih) s privatnimi, ker to bi državi najbolj koristilo. Ravno tako po vsi pravici tirja, da se le domača obrtnija (domače železo itd.) in domači tehnikarji rabijo, kajti oni so državljani, ki plačujejo davke. Naj se mavhe ne polnijo tujcem!

Kar pa se tiče vžitka dodelanih železnic, dokazuje pisatelj s primero z dozdanjimi navadami, da bi najbolje bilo, in daje tudi državnim in gospodarskim namenom železnic najbolj pristojno, da se prepustijo privatnim najemnikom brez državnega zagotovila, pa tako, da uživajo delež skupnih dohodkov; odločiti tarifo vožnine, naj je vselej le državna pravica.

V tej knjižici nasvetovano in v vsakem obziru priporočila vredno izdelovanje državnih železnic je slednjič primerno tudi posamnim deželam, da bi se po političnih razmerah vpeljale deželne železnice, pri katerih ne bi državna vlada, ampak dežela sama in samostojna izdajala nasvetovane železnične akcije.

Popotnikove opazke.

(Dalje.)

Ogledavši cerkve angležke, idiva, dragi čitatelj, zdaj v angleško gledišče, kjer v parterre ni več vstopnine, kakor v nedeljah v katoliško cerkev. Ako Sheakespeare-ja (Šekspirja) prav razumeti hočeš, moraš čuti in videti njegove igre v njegovem jeziku in igrane po angleških igravcih. Ako pa si bil navajen pohajati v italijška, nemška in francozka dobra gledišča, in prideš potem v angleško, čudil se boš; nikjer se neotesanost angležka tako zeló ne pokaže kakor v glediščih. Vsa čast galerijskemu ljudstvu po naših glediščih; ondi je še stokrat prijetniše kakor v parter-u angležkem. Narod angleški igre zeló ljubi, v gledišče pa ne prinese samo sladkarij, temuč tudi porter, ale (zgovarjaj el, to je angleško pivo), žganja, kruha, mesa, sadja in to posebno oranž (ki so tukaj cenejše kakor v Trstu), ore-

hov in lešnikov. Igre trajajo silno dolgo in ljudstvo žrè vès čas. Najsitnije pa je to, da mnogokrat (ali zmiraj), kadar se najlepše stvari predstavljajo, povsod okoli orehi in lešniki hreščijo. To je človeku nestrpljivo, dokler se te razvade ne navadi. Orehov in lešnikov se menda nikjer toliko ne pogrize, kakor na Angležkem; ako gospodičine nimajo v žepih kakošnih sladkarij, gotovo imajo orehe ali lešnike, in ne sramujejo se, da bi jih v gledišču in drugih družbah z zobmi ne grizle in lušin okoli ne metale. Ob taci prilikah pač želim, da bi noben oreh ali lešnik ne izrastel, barem za Angleže ne! Poleg vsega tega je pa po glediščih takošna krika in vika, da bi človek lahko oglušil. Tako se vede ljudstvo pri glediščnih igrah, ali tem bolje — igrači. (Dal. prih.)

Šolske stvari.

Okrožnica

knezoškofovega konzistorija ljubljanskega.

Pregloboko seza okrožnica, ki jo je 16. marca t. l. po napótku c. k. deželne vlade izdal knezoškofov konzistorij do vseh dištriktih nadzornikov ljudskih šol, ne samo v našo narodnost, ampak tudi v izobraževanje in odgojo in tedaj v prihodnjo srečo našega prostega ljudstva. Toraj si ne moremo kaj, da ne bi te okrožnice natanko pretresli, in svoje misli o njej odkritosrčno razodeli.

Da jo bodo pa častiti bralci bolj poznali, hočemo najpred nje zapopadek malo drobneje razložiti.

Okrožnica iz začetka pripoveduje, da, kakor priča glavno poročilo o ljudskih šolah za leto 1865, je še veliko za uk pripravnih otrok, ki šole niso obiskovali. Ta napačnost se ima odpraviti, ter skrbeti, da se še več novih šol napravi, in potem, da bodo otroci pridneje v šolo hodili. Zato, pravi, izšel je ob enem od deželne vlade ukaz do kantonskih gospósk, naj tiste stariše, varhe in rednike, ki otrok ne dajejo v šolo, kakor gré, brez vsake milosti kaznujejo. Nadalje se priporoča večja skrb za nedeljske in ponavljalne šole. To je kakor vvod okrožnici. — Nje drugi obsežek in menda tudi glavni namen je pa ukaz, naj se v ljudsko šolo zopet vpelje, kolikor koli mogoče („thunlichst weit“) nauk nemškega jezika; saj skozi vès ta razglas veje isti duh, ki ima le učenje jezikov za poglobitni namen, ne pa stvarí za vsakdanje življenje potrebnih, ki naj se jih mladina v ljudskih šolah nauči.

Ta oddelek podamo prestavljen kolikor je mogoče od besede do besede. On se glasi:

„Kar se tiče od več strani grajane napake (Uebelstand), ktera nastaja na škodo večemu izobraženju ljudskih učiteljev naše dežele iz čedalje večega in večega narodnega gibanja, se bojo škodljivi nasledki po večem dali zmanjšati in polagoma čisto odpraviti:

1. če se učiteljem povdarno in resno priporoča, da je njihova važna dolžnost nadalje izobraževati se s pridnim branjem didaktično-pedagogičnih spisov, priporočenja vrednih metodnih bukev, avstrijskega „Šolskega posla“ (Schulbote) itd., kar je neobhodno potrebno vsacemu, ki noče dušno obožati;

2. če se po naredbi deželne vlade od 17. septembra 1864 šte. 9682 neprenehoma skrbi, da se shajajo učiteljski zbori, ki so posebno pripravi, da učitelje na daljnje izobraževanje spodbujajo, v njem pravo značajnost (Gesinnungstüchtigkeit) umnožujejo, in ga času primerno povzdigujejo; posebno če si posamezni zborniki z vso resnobo prizadevajo, da dane naloge, kolikor mogoče, dobro in temeljito izdelajo, in take sestavke

napravijo, ki se lahko razglasé, posebno po avstrijskem „Šolskem poslu“;

3. če učitelj zraven slovenskega jezika in brez njega škode, tudi nemščino, kolikor koli mogoče, podučuje in čišla po djanski potrebi in želji starišev. Večina starišev želé in mnogo držé do tega, da se otroci zraven izuke na podlogi maternega jezika v šoli tudi nemščine naučé, ter jih zavolj tega raje v šolo dajó. V kratkem so se v treh krajih, ki imajo redovne trivialne šole, z velikimi stroški napravile dobro založene privatne šole, v katerih se nemščina dobro podučuje. Saj se dobiček in korist nemškega jezika z nobenim zvičajnim modrovanjem ne dá utajiti. Naj se le pogleda na geografično lego kranjske dežele; naj se pomisli na mnoge in pogoste opravke sè severnimi sosedi, in na mnoge druge okolščine, ki Kranjce silijo, z Nemci imeti opravke, ali med njimi živeti, kar se na pr. dogodi tistim, ki imajo obrtnijo ali kupčijo, ki pridejo v vojake, ali kje proti severju ali sèm ter tjè v domači deželi v službo itd., in lahko se bo razumelo, zakaj da trezno in praktično misleče ljudstvo nemščino toliko čišla. Po zasluženji ceneč to pokazano praktično važnost nemškega jezika za našo deželo naj se vprihodnje skrbí, da se bo ne le po tistih šolah, po katerih se je učila po vladni naredbi od 15. julija 1865 št. 7052, nadalje podučevala, ampak da se vpelje tudi ondot, kjer se je po napačnem razumu narodnega jezikoljubja v novejši dobi samovoljno, tedaj nepostavno odstranila, kjer jo pa zahtevajo ljudske želje, ali pa krajne ali druge obzira vredne okolščine in sicer tako, da ne bo nobenemu učitelju, niti šolskemu načelniku, niti njegovemu duhovnemu pomočniku, niti posameznim občincem prosto, samovoljno od tega odstopiti ali kako premembo vpejljati, ker ima le zastop cele šolske občine pravico, drugačne želje, dobro utrjene, c. kr. kantonski gosposki razodeti, da jih bo poslala c. k. deželni vladi. Pri tem se pa ne meri na to, da bi se mladina ponemčevala, ampak samo, da bi se dosegel prevažni drugi namen (Nebenzweck) brez nevarnosti in brez najmanjše škode za glavni namen, kateri se nikdar ne smé v nemar pustiti, namreč izobraziti mladino s pomočjo maternega jezika, ker imajo otroci tako po postavi 6 celih let v šolo, in potem 3 leta k ponavljavnemu nauku hoditi.“

Na konci okrožnice se pa še daje učiteljem nalog, naj spiše tako na glavnih kakor na trivijalnih šolah po eden učitelj do konca tega meseca mnenje ali nasvèt, kako bi se premenil dosedanji učni načrt, da bi se mladež slovensčine bolj naučila pa tudi v nemščini kolikor koli mogoče napredovala. — Tedaj tudi ta nalog potrjuje, kar smo rekli gori, da okrožnica išče izveličanja ljudskih šol najbolj v jezicih, ne pa v nauku realnih stvarí, in s tem je opravičeno naše mnenje, da smo prav razumeli glavni namen konzistorijskega razglasa.

Ko smo bili prebrali to okrožnico, ki je izšla brž po sklepu deželnega zbora, nehoté se nam je vrnila misel, da ona utegne odgovor biti na predloge, ki so jih bili storili narodni zastopniki v deželnem zboru zastran šol. In javalne smo se zmotili. Zato menda ne bo odveč, če pogledamo, kaj je govoril v šolski debati dne 12. februarja t. l. gosp. državni namestnik baron Bach v imenu cesarske vlade. Rekel je takrat med drugim, da je vlada prepričana potrebe, da slovenski jezik v izobraženju napreduje in da se ga ljudjé temeljito naučé, zatoraj ona postavljenim predlogom, v kolikor zahtevajo, da bi se nauk slovenskega jezika po učilnicah razširil, nikakor ne nasprotuje. Ona je sicer te misli, da ima deželni zbor le pravico, določiti, ali se ima na enem ter istem učilišču v enem ali v dveh jezikih podučevati; a izvršenje tega načela po

predmetih in razredih gré samo vladi, ko izvrševalki postav, ktera bo pa pri tem, kakor se samo ob sebi ume, primeren ozir imela na izrečene želje narodnih zastopnikov.

Po takem govorjenji gosp. vladnega poglavarja nastaja prvo vprašanje, ali vlada razširu slovenskega nauka res ne nasprotuje, in jeli gleda na želje narodnih zastopnikov? Če premislimo okrožnico, ki zahteva, naj se že v najnižji ljudski šoli nemščina, kolikor koli mogoče, podučuje, je pač težko trditi, da se bo poleg nje slovenski jezik širil, temveč se bojimo, da se bo moral zopet, kakor njega dní v dōbi cveteče germanizacije, stisniti v pohleven kotič, in vsaj polovico, če ne več svojega prostora, odstopiti šopirni tujki. — Ali se mu bo potem bolje godilo, ko doslej, in ali mu vlada s takimi naredbami na pomoč hití ali ne, vsak sam lahko razsodi. — O tem, ali je ljudska šola pravo mesto za učenje tujih jezikov, bomo pozneje govorili.

Nadalje prašamo, ali je sl. vlada pri namenih, v okrožnici razodetih, obzir imela na želje narodnih zastopnikov? Da, imela ga je, ali ne tistih, ki so v resnici slovensko ljudstvo in slovensko narodnost zastopali, ampak tistih, katerim se zdi, da je kranjska dežela še vse premalo ponemčena, — katerim je slovenski jezik le napotje, slovenski narod le material za nemško veličino, nemščina pa tisto zdravilo in mazilo, ki zdraví vse rane, ki bolé človeški rod v tej dolini solz. Od radosti mora grofu Auerspergu, Kromarju in Dežmanu srce poskakovati, zakaj okrožnica jim spolnuje njihove najsmelejše želje. Zares čuditi se moramo, kako sta mogla deželna vlada in konzistorij bolj gledati na nasprotnike ravnopravnosti slovenske, nego na zastopnike njene, kajti iz debate o adresi mora vedeti, kako dober je grof Auersperg in njegova stranka sedanji državni vladi in grofu Belkrediju, in za kaj družega ko neki zato, ker hoče namesti centralizacije, ki je po bridkih skušnjah preteklih let prav to, kar germanizacija, vsacemu narodu avstrijskemu zagotovljeno ravnopravnost in avtonomijo uresničiti; — tudi more sl. vlada vedeti, da je ta stranka v zadnjem deželnem zboru na národne možé prav zato še bolj se grozila, ker so ministerstvo podpirali ter opozicijo njeno izpodbijali; — vlada pa zadnjič more tudi vedeti, da ukaz, naj se v nižjo ljudsko šolo zopet nemščina vpelje, naravnost nasprotuje namenom državne vlade, ki je, potrdivši dotično postavo za Česko, očitno pokazala, da noče, da bi se v nižji ljudski šoli tuji jeziki učili. Kaj so morda na Kranjskem druge razmere, ko na Českem? Je-li morda kranjskemu kmetu več nemščine treba, ko českemu? Ali je kranjski kmet menj potreben dušnega in navnega izobraženja, ko česki, da mu še časa ostaja za učenje tujih jezikov?

Sl. knezoškofov konzistori, ko je šel grofu Auerspergu in njegovi stranki z okrožnico voljo spolnovat, je gotovo že pozabil, kako prijaznost ima ta stranka do duhovščine naše, — pozabil je, kako je v deželnem zboru 1864. leta, ko je šlo za volitveno pravico kaplanov v občini, knezoškof sam moral duhovne braniti pšic te stranke, rekoč, da kranjska duhovščina ne more drugač, ko národna biti, ker je prišla iz naroda, in živí in dela med narodom; — pozabil je, kako žaljivo je napadla ta stranka duhovščino zopet v zadnjem deželnem zboru ravno v šolski debati, da je, kakor nam glasi iz dežele pričajo, vsacega pravega katoličana v srce zabolelo. In vendar je tej stranki tudi pri konzistoriju obveljalo, kar je hotela.

Drugo pot hočemo govoriti, ali je našemu kmetu nemščine treba, in kaj pomenijo tiste želje, ki zahtevajo, naj se ona učí v ljudski šoli.

(Konec prihodnjič.)

mного, in rekel bi, da jih najdeš v vsakem kotu, kakor judov. Največ je Šlezvik-Holštajncev, Meklenburčanov, Hanoverancev, Prusov itd., pa v obče se more reči, da kar se množice tiče, je prav „low people“ (izgovarjaj lo pipl) kakor Angleži pravijo, ali „bassa gente“ kakor jih Italijani imenujejo. Se vé da tû se morajo izvzeti pošteni in visoko omikani Nemci, katerih je tudi na Angležkem mnogo, ali ti se sramujejo svojih rojakov, in kar morejo, se njihove dotike varujejo, kar je v resnici tudi vsakemu treba. Vendar Nemci se tukaj kakor hitro mogoče angležkega jezika naučijo in v vsem poangležijo kolikor morejo. Prišedši na Angležko se je kdo imenoval na pr. „König“, čez dve leti ali že čez dva meseca se imenuje „King“, „Schmidt“ se piše „Smith“ itd. Tukaj je konec tistega „kulturonosnega“ obnašanja, s katerim se pri nas na Slovenskem šopirijo mnogi prenapetneži in drugi za njimi bandero nosijo. Poleg Nemcev vidiš na Angležkem mnogo poljskih judov in ti zamazanci se tudi povsod nahajajo. Mnogo Nemcev in teh judov, ki so namenjeni v severno Ameriko, pa nimajo dovolj pomočkov in ne znajo angležkega jezika, ostane tukaj tako dolgo, da si to oboje pridobi in potem roma za srečo dalje čez ocean (morje).

Vsak Anglež, bodi si džentlmen (gentlemen) ali tovar, za tem teži, da ima vse „komfortable“, to je, vse priročno in povoljno; da dobro in prijetno živi, delavec dela redno vsak teden; nikoli ga kak svetek (praznik) ne moti in v nedeljo se spočije; zato so dobri delavci navadno tudi premožni.

Delavski ali rokodelski in obrtniški stan na Angležkem je znamenit in njegova važnost prihaja od dne do dne več; napredovaje v premoženju, napreduje tudi v državni svobodi; vredno je tedaj, da omenimo in pregledamo glavne vredbe, ktere delavskim stanom angležkim (working men classes) najbolj k napredku pomagajo, to je, njihove klube (clubs) ali družbe.

Tako praktičnih in koristnih družeb, in toliko na število prav „par excellence“ menda nimajo nikjer delavski ali drugi stani kakor na Angležkem; tû se spolnuje načelo: „z združenimi močmi“, kakor ono „time is money“ (izgovarjaj tajm is moni), to je, čas je denar. Ti klubi angležki dozdevajo se mi velike znamenitosti po svoji osnovi, in primerjaje jih z vlado in konstitucijo združenih držav se mi dozdeva, da je ta iz angležkih klubov priklila ali osnovana bila; pa po tem, kar sem v „Novicah“ o klubih pisati namenjen, lahko to stvar vsak čitatelj sodi ali imam prav ali ne, če le malo pozna vladino ali konstitucijsko življenje in vredbo severne Amerike.

V obče se more reči, da ti klubi angležki so bili nekđaj, so zdaj, in bodo tudi vprihodnjič gojišče obče svobode, pravega življenja konstitucijsnega in demokratičnega, pot k občemu napredku. Klubov je na stotine, vendar glavna stvar in vredba pri vseh ena in ista; omeniti hočem tedaj po imenu tukaj le nekterih, na pr. Order of Druids (red Druidov), Order of odd fellows (red pavlihov), Order of forester (red gozdnjakov), Order of Shepherdesses (red ovčaric) itd.

Takošnih redov je na Angležkem veliko število in govoril sem o teh redoskih ali klubskih zadevah z Amerikanci iz Novega Jorka, ki so mi pravili, da v Ameriki se število in bogastvo takih redov neizmerno množi. Order, to je red, se vsak klub imenuje. Da me slovenski bravci do dobrega razumejo, omenim to, da to so prav redi kakor pri nas red frančiškanski, kapucinski itd., pa ti so posvetni ali delavnih ljudi, ki imajo namen delo in obče blagostanje pospeševati.

(Dalje prihodnjič.)

Šolske stvari.

Okrožnica

knezoškofovega konzistorija ljubljanskega.

(Dalje.)

Poglejmo zdaj: ali je našemu kmetu in prostemu ljudstvu sploh res nemščine potreba, kakor okrožnica *) trdi, ali ne. V mislih pa imamo tisto obilno množico naših ljudi, ki iz nižje ljudske šole prestopijo v djansko življenje, ki viših šol ne iščejo, katerim tedaj ljudska šola ni pripravljavnica za više šole, temveč izobraževalnica za življenje. In to je po statistiki največa stran našega naroda; to je, ne bomo se motili, več ko 80 odstotkov vseh prebivalcev naše dežele.

Ta del našega ljudstva je skoraj brez izjeme namenjen, da v potu svojega obraza obdeluje mater zemljo, da prideluje potrebni živež sebi in drugim, ali da se pečá z rokodelstvom. On je, skoraj brez izjeme, privezan na grudo svoje zemlje; na njej živi, na njej ga tudi zagrebó; le sém ter tje zapustí kateri svojo domačo vas, bodi si, da gré kam služiti, ali da mora v vojake, ali da s kako trgovino poskusi po svetu; ali večina — lahko rečemo, 90 izmed 100 — nikdar ne gré iz svoje vasi, ko k večemu, če je treba v cerkev ali na semenj.

Prašamo tedaj: kedaj in čemu potrebujejo taki nemščine?

Ali je morebiti potrebujejo v svoji domači vasi, v svojem rojstnem trgu ali mestu, da jih ljudje razumejo? Gotovo ne, zakaj naše vasi, naša mesta in trgi po deželi so še čisto slovenski, in zunaj Kočevja in ljubljanskega mesta bi lahko na prste seštel vse tiste, ki ne znajo slovenskega. Ljubljana ima nekoliko več Nemcev, ker tukaj obilo tujcev ostaja. Vendar koliko jih je neki taci, da bi čisto nič našega jezika ne znali? In če ga ne znajo, se menda vendar ne bojo zavoljo njih naši ljudje njihovega jezika učili? Še celó po Kočevji znajo možaki po večí strani toliko slovenščine, da se z našimi ljudmi razumejo.

Ali potrebuje Kranjec nemščine za cerkev? Tudi ne, zakaj cerkev je, hvala Bogu! naši narodnosti pravična; ona slovenski narod po slovenski podučuje.

Ali za kancelije, porečete, je treba nemščine; da bi ljudje razumeli, kaj se po kancelijah govori in piše. Res je, to moramo pritrditi, zavolj naših kancelij bi moral kmet in vsak drug človek nemško znati; toda samo do tistihmal, dokler si bodo uradniki domišljevali, da je ljudstvo zavolj njih na svetu, a ne oni zavolj ljudstva; dokler ne obveljá postava in cesarjeva volja,

*) Za trdno smo izvedeli, da prečastiti konzistorij ni deležnik te okrožnice; osnovana večidel vsled vladnega napotka po referentu gosp. Zavašniku ni bila ne posvetovana ne sklenjena v konzistorii. Tako ravnanje se pač nikakor ne vjema s šolsko postavo „Politische Verfassung der Volksschulen für die österreichischen Provinzen“, ker po §. 8, 11. in 12. v rečeh ljudske šole, ki se tičejo pedagoško-didaktičnih predmetov, razun konzistorija nihče sam ob sebi ne more veljavnih sklepov delati; nad konzistorijem pa stoji deželna vlada. Tako velevala ces. ukaz od 11. avg. 1805. leta. — Zdaj pa še nekaj. Deželna ustava (Landesordnung) od 1861. leta res da še ni v vsem veljave dobila, vendar bi bil moral gosp. referent v njo pogledati, da bi bil videl, da §. 18. v II. 2. „die näheren Anordnungen inner der Grenzen der allgemeinen Gesetze“ v šolskih zadevah oklicuje za področje deželnega zbora „als Landesangelegenheiten“, — po katerem gre že zdaj saj toliko deželnemu zboru, da se brez njega samovoljno to ne predeluje, kar je dozđaj bilo. Če tudi večina deželnega zbora ni sprejela odborovih predlogov o šolskih zadevah, smo si vendar v svesti, da sl. ministerstvo ne bo prezrló tega, kar je odbor na korist ljudske omike temeljito dokazal.

da se zapisniki pišejo nemški namesti slovenski, in dokler bodo zoper razločni ukaz g. državnega ministra Belkredija slovenskim ljudem po nemški dopisovali namesti po slovenski, sploh dokler bo v ravnopravnem oziru vladala bolj uradniška samovoljnost kakor naravno pravo. Topa vendar ne bode trpelo na veke.

Naj se samo pogleda na geografično lego kranjske dežele — pravi okrožnica. Mi smo pogledali. In kaj smo našli? To, da je kranjska dežela okoli in okoli od Slovencev in sploh Slovanov obdana, in toraj da Kranjec ne samo v svoji domačii, temuč tudi s svojimi najbližnjimi sosedi brez nemščine izhaja. Res je sicer, da naši daljni sosede proti severju so Nemci; al ravno tako so nam proti zapadu, jugu in izhodu sosede Lahi, Hrvatje, Srbje in Magjari, in zatoraj bi okrožnica, ako bi bila doslednja, morala ukazati učenje vseh teh jezikov; zakaj če se imajo v ljudski šoli (!!) sosednjih narodov jeziki učiti, ni razumeti, zakaj samo severnih, drugih pa ne? Zakaj, kdor bi trdil, da ima naše pravo ljudstvo več opravka s severjem, ko z družimi stranami sveta, ta pač naših okolščin ne pozna; drugače bi vedel, da naši prosti rojaki (zunaj Kočevarjev), ako gredo na tuje kruha iskat, na Nemško, kakor tudi na Laško ubogo malo zahajajo. Pa česa bi tam tudi iskali? Nemcem in Lahom samim domá kruha pomanjkuje, ter silijo k nam. A nasproti je gola resnica, da gré vsako leto na stotine naših ljudi na Hrvaško, Ogersko, Srbsko, ter si ondi kruha služijo; tako, da če bi se že pri učenju jezikov gledalo na tiste, ki si imajo zunaj dežele kruh služiti, moramo reči, da tudi v tem oziru nam je slovenski jezik od večje koristi in potrebnejši, kot nemški.

Al tudi tega ne previdimo, če se imajo v ljudski šoli sosednji jeziki učiti, zakaj se ta šega le edino pri nas vpeljava, drugod pa ne? Sej imajo tudi drugod sosede. Avstrijski Nemci imajo na pr. proti severju Čehe, proti jugu Slovence in Lahe za sosede. Zakaj se v njihove ljudske šole ne vpelje česki, slovenski ali laški jezik? Če so tuji jeziki v ljudski šoli tolika dobrota, zakaj se ne privoščijo tudi avstrijskim Nemcem?

Nemškega jezika — pravi okrožnica — potrebuje, kdor ima kupčijo ali obrtnijo. Ne bomo čisto odrekli. Al to pa sopet vemo, da kdor pri nas domá kupčuje in obrtuje, ta sè slovenščino prav lahko izhaja; kdor ima pa z vnanimi sosedi opraviti, potrebuje ne samo nemščine, ampak tudi laščine, francoščine in angleščine. In tudi ta potreba ne zadeva samo nas Slovencev, ampak enakomerno vse naše sosede. Ali morebiti Nемец od Slovenca ne kupuje, Slovenca ne prodaja? Ako se ima tedaj Slovenec učiti nemščine zavolj kupčije z Nemci, zakaj se Nемец iz istega vzroka ne uči slovenščine? To vendar preveč diši po podložitvu!

Tudi za vojaka — pravijo — je neskončno dobro, če nemško zná. Ne bomo tajili, da utegne to komu prav priti. Ali tega ne razumemo, kaj bi to celemu narodu koristilo, čemu bi se zavolj nekterih vojakov ves narod nemškega jezika učil? Zakaj ko bi tudi vsak naš prosták ali gmajnar trd Nемец bil, kakor na pr. nemški Korošec ali Štajarec, kaj bi si bil zavolj tega na boljem? Ali morebiti v nemških polkih ni prostákov? Ali tam ne stojé na straži, ne jedó komisa kakor pri nas? Ali so tam morebiti sami koproli in častniki ali oficirji? Res je sicer, da bi se potem častnikom ne bilo treba slovenskega jezika učiti, kakor jim je zdaj cesarjeva zapoved; toda prašamo, ali bode za naše domačine bolje, ako bode vsak Nемец odkodar koli v našem polku lahko častnik postal?

Da sém ter tje kacemu poslu ali služabniku ni od škode, če nemško zná, okrožnici radi verjamemo;

al tudi zastran poslov se nam dozdeva, da jim je sploh na Kranjskem vsega družega bolj potreba, ko nemščine. Zakaj, kdo na Kranjskem ne zná vsaj toliko našega jezika, da se s posli porazume? In ako razume gospôda pôsla in pôsel gospodarja po slovenski, čemu jima je neki potem še nemščine treba? Če pa kak imeniten tujec pride v našo deželo, ta pa tako večidel tudi tuje posle seboj pripelje. Najteže je pa to razumeti, zakaj bi se zavolj tega ali unega pôsla, ki nemškega potrebuje, ves narod v ljudski šoli moral z nemščino ubijati!!

Tako menimo, je dokazano, da našemu prostemu ljudstvu sploh nemščine ni potreba; in prečudno je, zato, ki ima ta ali uni — morebiti izmed sto eden — od tujega jezika dobiček, ves narod s tujščino siliti, po nepotrebnem mu denar in zlati čas tratiti s slovnico nemško in namesti naukov, ki bi mu bili za praktično življenje zares koristni, na priliko, natoroznanstva, natoroslovja, kemije, zemljoznanstva, občne povestnice*), prav po domače za toliko razloženih, da se otrokom glava in oči odpró, da si pozneje kot poljedelci, sadjerejci, živinorejci, rokodelci itd. morejo toliko lože prisvojiti za svoj stan krvavo potrebnih vednosti.**)

Pa ne samo, da je nemščina našemu prostemu človeku nepotrebna, ona mu je še celó od škode v tem oziru, ker rodí večidel napuh in prazno baharijo. Kmet je videl, da se je nemščina v zvezde kovala, — da le tisti je kaj veljal, ki je nemški znal; pa si misli, Bog vedi, kaka imenitnost je to, če se človek po nemški odreže. Zatorej naletiš bahača, ki se ti bo po nemški vtikal, kjer se bo koli mogel. Čeravno nobene pravne pové, in ti lomasti, da sam sebe ne razume, in da ga od velikega truda kar pot polija, vendar meni, da mora nemško biti. Pa kakošna so še le njihova pisma! In koliko se tak bedák domišljuje! Noče več „pauer“ biti, in če ga boš vikal, namesti onikal, to bo zamera do smrti.

Prašamo tedaj: čemu je pač takemu nemščina? Ali mu ni na sramoto in večkrat še celó na škodo? V materni besedi bi povedal svoje misli lepo, razumljivo, logično, — po nemški se spakuje, da je grdoba. Lep in razločen pogovor v domačem jeziku bi mu delal čast in dajal spoštovanje; napačno in neslano razveranje v nemščini mu je na sramoto. Zakaj kdor ga sliši, mora si misliti, kakova pamet je tega človeka, ki tako nepravilno, tako zmedeno govori? Kolikokrat se pa tudi dogodí, da tak človek pičlega jezikovega znanja kaj družega reče kakor misli; da druge napak razume na svojo veliko škodo? — Ako bi tak človek po svoji nemščini znal bolje orati in kopati, bolje živino rediti in gospodariti, naj bi že bilo; — ali večidel je ravno narobe, ker ga baharija znaša, in ker stvari pripisuje vrednost, ki je za-nj nima nobene!

(Konec prihodnjič.)

*) To spoznavajo vsi modri možje; zato je rekel g. Fr. Eimuth v vélikem zboru kmetovavcev na Dunaji 16. maja 1857: „Potrebno je in po mojih mislih je prva potreba, da se drugače osnujejo naše šole po kmetih, in to tako, da se razlagajo kmečkim fantom že v teh šolah, saj po večem, vsi tisti nauki, ktere bodo potrebovali pozneje kot kmetijski gospodarji.“ In slavni Chevalier je rekel: „Nauk v kmetijskih rečéh je pravi začetni nauk v ljudskih šolah.“

**) Naj nam nihče ne ugovarja, da se taki nauki ne dajó se ve da po domače (populár) in le v obliki začetnega nauka dopovedati tudi mladini. Vrtovčeva slovenska „kemija“ svetu slavno priča, kako se dajo najbolj učene reči tudi prostemu človeku razumljivo povedati.

31. Št. Vid s 2556 dušami. Podobčine: Stanešče, Vižmarje, Št. Vid, Dravlje, Gornja Šiška, Glince.

32. Medvode s 2514 dušami. Podobčine: Draga, Sora, Zgornja Senica, Svile, Medvode, Preska, Golobrd, Žlebe, Topolj, Studenčice.

33. Smelednik s 2295 dušami. Podobčine: Smelednik, Hraše, Trboje, Moše, Zgornje Pirniče, Spodnje Pirniče, Tacen, Šmartno.

34. Vodice s 2211 dušami. Podobčine: Vodice, Bukovica, Šinkovturn, Vesca, Repnje, Zapoge, Polje.

35. Kranj s 7351 dušami. Podobčine: Kranj, Drolovke, Breg, Jama, Praše, Mavčice, Podreče, Stražiše, Bitno, Št. Jošt, Spodnja Besnica, Gornja Besnica, Čerčiče, Huje, Klanec, Primskovo, Britof, Predoslje, Korkrica, Rupa.

36. Naklo s 2374 dušami. Podobčine: Naklo, Pivka, Strževo, Okroglo, Strahin, Podbrezje, Žeje, Gorice, Srednja Vas, Tenetiše.

37. Cirklje s 2774 dušami. Podobčine: Cirklje, Grad, Gornji Brnik, Spodnji Brnik, Šmartno, Št. Urša gora, Štefana gora, Češnjek.

38. Šenčuri s 2805 dušami. Podobčine: Velesovo, Olševk, Luže, Šenčur, Voglje, Hrastje.

39. Predvor s 2632 dušami. Podobčine: Babni vrt, Breg, Kokra, Suha, Tupaliče.

40. Tržič s 2884 dušami. Podobčine: Tržič, Sv. Ana, Sv. Katarina, Bistrica, Kovor.

41. Loka s 1596 dušami. Podobčine: Žvirče, Duplje, Žiganja Vas, Snično, Križ.

42. Radoljica s 3078 dušami. Podobčine: Hraše, Žerovnica, Zabreznica, Doslovče, Lancovo, Radoljica, Predtrg, Nova Vas.

43. Begnje s 3208 dušami. Podobčine: Zapuže, Begnje, Otok, Mošnje, Brezje, Ljubno, Leše, Srednja Vas.

44. Kropa s 2879 dušami. Podobčine: Kropa, Kamna Gorica, Češnica, Dobrava, Zaloše.

45. Bled s 4393 dušami. Podobčine: Dobrava, Sasp, Podhom, Spodnje Gorje, Višelnica, Gornje Gorje, Polšica, Rečice, Bled, Želeče, Ribno, Selo pri Mlinu, Bohinska Bela.

46. Bistrica s 3813 dušami. Podobčine: Nomen, Bistrica, Nemški Rovt, Savica, Stodvor, Srednja Vas, Česnica, Gorjuše.

47. Jesenice s 3109 dušami. Podobčine: Potoke, Koroška Bela, Javornik, Jesenice, Planina, Hrušica, Dovje.

48. Kranjska gora s 2660 dušami. Podobčine: Rute, Kranjska gora, Koren, Radeče, Bela peč, Ahlete. Na Notranjskem ali v postojnskem okrožji:

49. Vrhnika s 3734 dušami. Podobčine: Stara Vrhnika, Brezovica, Velika Ligojna, Hrib, Vrhnika, Podlipa, Zaplana, Bevke.

50. Polhovgradec s 4965 dušami. Podobčine: Babna gora, Polhovgradec, Setnik, Horjul, Zaklanec, Verzenec, Črni vrh, Selo, Sv. Jošt, Butajnova.

51. Borovnica s 3356 dušami. Podobčine: Borovnica, Preser, Rakitna, Zabočevo, Kamnik, Verd.

52. Logatec s 4463 dušami. Podobčine: Rovte, Godovič, Hotedržica, Medvedjebdo, gornji Logatec, Žiberše, Dolnji Logatec.

53. Idrija s 6844 dušami. Podobčine: Idrija, Jelični vrh, Krnice idrijske, Srednja Kanomlja, Gornja Kanomlja, Čakovnik, Spodnja Idrija, Spodnja Kanomlja, Vojsko.

54. Žire s 3182 dušami. Podobčine: Dobračava, Dole, Ledine, Ledinica, Nova vas, Breznik, Žire, Žerovski vrh, Vrh.

55. Planina s 3294 dušami. Podobčine: Planina, Laze, Studeno, Unec.

56. Cerknica s 4282 dušami. Podobčine: Cerknica, Dolenja vas, Grahovo, Žerovnica, Obločice, Ottonica, Begunje, Bezuljak.

57. Lož s 4772 dušami. Podobčine: Stari trg, Babno polje, Hudi vrh, Dane, Nemška vas, Knežna njiva, Igavas, Kozarše, Lož, Lipsenj, Metule, Nova vas, Jezero, Podcirkev, Pudob, Studeno, Vrh, Vrhnika.

58. Bloke s 2748 dušami. Podobčine: Veliki vrh, Velike Obloke, Osredek, Ravne, Otave, Ravnik, Zales, Štrukljeva vas.

59. Postojna s 5761 dušami. Podobčine: Postojna, Ternje, Hrašče, Peteline, Rakitnik, Selce, Slavina.

60. Košana s 3270 dušami. Podobčine: Stara Sušica, Kal, Košana, Nadanje selo, Suhorje, Volče.

61. Senožeče s 2697 dušami. Podobčine: Brezec, Britof, Famlje, Gaberče, Laže, Dolenja vas, Gornje Vreme, Potoče, Senožeče, Senodole.

62. Razdrto s 3596 dušami. Podobčine: Studenec, Ubeljsko, Brdo, Hrenovica, Hruševje, Landol, Šmihel, Orehek, Razdrto, Rakulek, Slavinje, Bukovje.

63. Prem s 5717 dušami. Podobčine: Drskovce, Knežak, Bukovica, Harije, Kilovče, Postenje, Zagorje, Zarečje, Šembije, Beč, Čelje.

64. Trnovo s 2613 dušami. Podobčine: Trnovo, Bistrica, Trpčane, Semen, Vrbovo.

65. Vipava s 3509 dušami. Podobčine: Erzelj, Goče, Građiše, Lože, Vrhpolje, Senobor, Slap, Vipava.

66. Šentvid s 2616 dušami. Podobčine: Lozice, Podraga, Šentvid, Vrabče.

67. Šturja s 2424 dušami. Podobčine: Budanje, Kovek, Planina, Šturja, Ustja.

68. Črni vrh s 2673 dušami. Podobčine: Podkraj, Črni vrh, Podvelb. (Kon. prih.)

Šolske stvari.

Okrožnica

knezoškofovega konzistorija ljubljanskega.

(Konec.)

Ali je ljudska šola pravo mesto, da bi se v njej učili tuji jeziki?

Kaj pravijo na to veljavni pedagogi, kaj skušnija, kaj ravnanje družih narodov?

Baron Helfert, bivši tajnik avstrijskega ministerstva za nauk in bogočastje, ki je imel šolske reči našega cesarstva mnogo let v svojih rokah, je izdal 1861. leta knjižico: „O ravnopravnosti jezikov v šoli in o nje ustavnem obravnavanju. Beseda v porazumljenju.“ V tej knjižici on razločuje: 1. začetne šole, to je, tiste, ki dajo potrebno izobrazo vsemu ljudstvu sploh, brez obzira na potrebe raznih stanov; 2. olikovalne, to je, glavne in meščanske, ktere mladino dušno in nravno olikujejo za nje rokodelski in obrtnijski poklic; 3. pripravljalne, za mladino, ki je namenjena za više šole. — V začetnih šolah pravi, je le materni jezik na svojem mestu, in ta edini, ter dokazuje po psihologičnih in pedagoških pravilih, da je vsako prizadevanje, naj se podučuje tukaj še drugi tuji jezik, pedagoška nespamet (absurdum). — Tudi olikovalne šole, pravi dalje, naj svoj namen le z maternim jezikom dosežajo. A v pripravljalnica je v deželah raznotere narodnosti mladino tudi v drugem jeziku treba toliko izučiti, da na realki in gimnazii nauk lahko začne in nadaljuje. — Tako je govoril pred petimi leti avstrijski podminister, izvedenec in Nemeč, kteremu se menda ne bo očitalo, da je naroden prenapetnež ali „zvijačen modrovalec“ (sophist).

Dr. Lang, tudi Nemeč, v knjižnici: „Psihologične študije“, ki je lani prišla na dan, obžaluje, da se pri

odgoji otrok vse premalo gleda na srce, in graja posebno, da se otroci z tujimi jeziki mučijo, predno maternega do dobrega ne znajo.

Tako mislijo izvedenci. Če kdo vé za kakega pravega pedagoga, ki je druge misli, naj nam ga imenuje. Prosimo lepo!

Pa ne samo izvedenci so tacih misli, to isto nam trdi in dokazuje tudi navada in praktično življenje vseh narodov, pri katerih je ljudska odgoja po pameti uravnana. Kdo je slišal, da bi se po francoskih ljudskih šolah učila angleščina, ali po nemških francosčina? In vendar so Francozu Angleži in Nemcu Francozi sosedje, in eden ko drugi ima sè svojimi sosedami marsikaj opraviti. Pa saj nam ni treba tako daleč izgledov iskati. Ozrmo se po našem cesarstvu. Gotovo je Madjarom, Lahom, Hrvatom, Čehom ravno toliko nemščine potreba, ko Slovencem, — in vendar je oni v ljudsko šolo ne želé; niti se jim ne sili. Da! še celó glasoviti nemškutar Giskra je na moravskem deželnem zboru v odboru, za jezikovo ravnopravnost postavljenem, glasoval za stran ljudske šole za isto načelo, katero so Njih Veličanstvo za česko kraljestvo potrdili.

Tako tedaj se samim nam Slovencem hoče posebej postreči, in naša deželna vlada ter ljudskih šol referent gosp. Zavašnik hočeta več, ko drugod pravi in iskreni Nemci!

Prašamo tudi: ali se je tujega jezika tako lahko naučiti, da se ga bo otrok precej v ljudski šoli kar vgredeč navadil? Skoraj sto let se ubija naša mladina po ljudskih šolah z nemščino; al, da bi se bil tam kdo nemščine res naučil, to čudo se dozdej še ni zgodilo. Skoraj sto let je kraljevala zgolj nemščina v ljudski šoli; že prve molitvice, prve verske resnice se je moralo slovensko dete po nemški učiti. Pa koliko je bilo vspeha? Ali se je Nemčija le za enega človeka pomnožila? Pa se nadjate, da bote dandanašnji, in poleg slovensčine več opravili?

Znanje kacega jezika samo na sebi ni nobena močnost, in, če človek še kaj družega ne zna, največ brez vsake koristi. Saj vidimo večkrat ljudi, posebno, ki so prišli od vojakov, ki po petero jezikov govore, — pa kruha prosijo. Zakaj? Zato, ker človek brez praktičnih, za vsakdanje življenje potrebnih vednosti ni za nobeno rabo, naj bi si tudi vse jezike celega sveta govoril.

Kdor pa misli, da se je v ljudski šoli mogoče vsega naučiti, namreč maternega jezika, potem reči, za življenje potrebnih, zraven pa še nemščine, temu lahko z besedami „Slovenca“ rečemo, da ne vé, kaj je ljudska šola, da njenih okolščin ne pozná.

Naše ljudstvo je bistre glave in ukaželjno. Koliko jih poznamo, ki so se sami od sebe naučili slovenski brati, ter prebirajo z največim pridom „Novice“ in druge slovenske knjige. Koliko bi se taki naučili, ko bi jih še šola podpirala!

Če pa prašamo: koliko dobička je imelo naše ljudstvo od nemščine po ljudskih šolah, moramo po očitnih skušnjah reči, da nobenega. Ljudje, ki so hodili v take šole, znajo nekteri še svoje slovensko imé z nemškimi črkami podpisati, nekteri vé še kako nemško besedo iz glave, ki jo pa večidel napak izgovarja, mnogi so pa že tudi to pozabili. Ali je kdo videl, da naše ljudstvo nemške bukve prebira? Ko bi pobral človek vse nemške bukve, kar jih prosto ljudstvo po deželi bere, porok smo, da jih v prav majhni cajnici vse lahko odnese. Ali se po takih pričbah more hvala peti zastaréli osnovi naših ljudskih šol? Je li po takem odbor deželnega letošnjega zbora le s trte zvijsal svoj predlog o prenapredbi ljudskih šol? Ali mu ni bila skušnja, ne pa „solistika“ voditeljica?

In vendar po takih britkih skušnjah naj bi se začela sopet stara pesem, in to, da narod, ki se je po domačem jeziku in domačem znanji komaj jel malo dramiti in vzdigovati, bi sopet hodil v tako ljudsko šolo, v kateri se z velikim trudom ni nič naučil! Znabiti, da je namen dober, — ali velik razloček je to, kje in kadaj naj se to izpelje, kar se za dobro ima; nam je vedno in v vsem modra prislovica voditeljica, ki veli: „Quidquid agis, prudenter agas et — respice finem.“

Al — večina starišev želé, pravi okrožnica, in mnogo držé do tega, da se njihovi otroci zraven maternega jezika tudi nekaj nemščine naučijo; in „Laib. Zeit.“ od 19. t. m. *) pravi, da si bo vlada vselej štela za dolžnost, na take želje, kolikor se izpolniti dajo, ozirati se.

*) Po načelu „audiatur et altera pars“ je menda uradni ljublj. časnik „Laib. Zeit.“ v 89. listu prinesel sestavek, kateri zagovarja „okrožnico“, pa naposled priporoča slovenskim časnikom, naj pisatelji, okrožnici protivni, ki se ponašajo, da imajo upljiv do ljudstva, raji svojo moč v to obrnejo, da se napravi več šol po deželi in se te pridnejše obiskavajo. — Na ta poziv z dobro vestjo moremo odgovoriti to-le: Srečna naša zemlja, ako bi bil za napravo šol in pošiljanje otrok v šole vsak toliko storil, kot so storili možje, ki iz ljubezni do naroda svojega v slovenskih naših časnikih ves čas se poganjajo za pomnoženje, pa tudi za zboljšanje ljudskih šol! Drugim svojim tovaršicam prepustivši vsakej svoj zagovor, rečejo „Novice“ le za svojo stran to-le: Odprite njih liste od 1843. leta do danes, pogledite jih, in pričali nam boste hoté ali nehoté sami, da so storile tudi v tem svojo dolžnost, kajti ni ga poljá, razun gospodarskega, ki bi ga bile marljiviše obdelovale, kakor ravno polje ljudskih šol, in zmiraj po istem načelu kakor danes. Nagovarjale so, podučevale, opominjevale in nemarne sosesčane svarile, kolikor le beseda zmore. In pripomôgle so menda tudi k napravi marsikake šole, ktere bi ne bila sama šolska oblastnija na noge spravila, ali saj ne tako lahko. Ako jih še ni toliko, kolikor bi jih rodoljubni možje radi imeli, tega so oni tako malo krivi, kakor tega, da šole niso še takošne, kakoršnih si oni želijo. Sploh pa vendar, oziraje se na druge dežele in celó na druge države, moremo z nekakim ponosom reči, da v obče revna naša deželica ni tako zapuščena šol, kakor ta ali uni misli; vrh tega je pri nas še to, da veliko ljudi zna saj brati, če tudi niso v šolo hodili, ker se je drug po drugem naučil. — Ako je pa vendar še dokaj otrok, ki bi morali v šolo hoditi, pa ne hodijo (kar tudi mi z „okrožnico“ vred obžalujemo), je treba vedeti, da je vzrokov več in med njimi tudi tacih, katerih ljudstvo samo po sebi ni krivo. Saj je vendar dosti znano, da potrebo šolskega poduka sprevidi le omikano ljudstvo. Tako je pri nas, tako je drugej. Zato povzdignite omiko ljudsko, pa bojo šole kmalu polnejše! Prav zato pa kličejo tudi rodoljubni možje na ves glas in v eno mer: dajte narodu omike, več omike po naravni poti maternega jezika, kakor veljá to po vsem svetu, pa bodele videli, da bode ljudstvo vrelo v dobre šole kakor v cerkev. Ali so pa bile v prejšnjih časih naše ljudske šole takošne (da so dan danes nekoliko bolje, tega ne tají nihče), da bi bile širile ljudsko omiko? Beríte Helfert-a, pa bodele izvedeli, kaj pravi o sistematičnem ponemčevanju slovenskih ljudskih šol! Zastala omika ljudstva našega je tedaj žarkovo maslo one bivše sisteme, ktera je že kmečkega fantiča, ko je še komaj hlače prav nosil, nemčiti začela. Tu iščimo glavnega vzroka, ako ljudstvo ne hrepení po šolah. — O drugih vzrokih, zakaj da otroci po kmetih ne obisku-

Zakaj neki pa se nahaja sèm ter tjè med našim prostim ljudstvom, česar ne bomo tajili, želja in hrepenenje po nemščini? To ni težko uganiti. Prosto ljudstvo je zgolj le praktično. Ono z mislijo ne vrta globoko, ne seza daleko; ne išče vzrokov, zakaj je to tako ali tako; ono gleda le na življenje, kakor je bilo in kakor je, in sodi po svoji dosedanji skušnji. In kaj ga uči njegova dosedanja skušnja? To, da je materni jezik bil zaničevan, zametavan; a na njega mestu da se je povsod nemščina šopirila. Ono je videlo, da se brez nemščine nikjer ni nič opravilo; da je pred gospôdo le tisti kaj veljal, ki je nemški znal; da je bilo že pri prvem koraku, ki se je storil v ljudsko šolo, nemščine treba; da človek še župan v svoji vasi ni mogel biti brez nemščine, in da je pri tem vsak capin, če je le koliko po nemški lomil, prednost imel pred najpoštenejšim možakom. In koliko je dandanašnji drugač? Kancelije so nemške. O najvažnejših rečeh človeškega življenja se obravnuje po nemški. Zapisniki, odloke, razsodbe so nemške. Če gre kdo v šolo, v tretjem razredu je učni jezik že nemški; na gimnazii, realki ga sprejmó že precej trdi Nemci, ki, nemara, mu že prvi dan Schillerja citirajo. V deželnem zboru in v družih zborih, celó v zboru kmetijske družbe nemščina zvonec nosi. Ali je pri tacih okoliščinah čudo, da si ljudstvo nemščine želi? Ono, ki ne vé, da se človek v sami ljudski šoli nemščine naučiti ne more, — ono, ki sploh tudi še ne vé, da je ravnanje po kancelijah in šolah nasprotno načelu narodne ravnopravnosti, po Njih Veličanstvu slovesno oklicanemu, nasprotno mnogim obstoječim postavam in izdanim ministerskim ukazom.

Mi bi želeli, da sl. naša deželna vlada hvalevredne energije ne bi le kazala takrat, ko se hoče nemščina podpirati, ampak tudi povsod tam, kjer se ima uresničiti pravica slovenskega jezika. Tako, na pr. je gosp. c. k. deželni glavár izdal ukaz, naj uradi slovenskim ljudém pošiljajo slovenska povabila; mi poznamo uradnike, ki se za ta ukaz toliko menijo, ko za lanski sneg. Od ministerstva za pravosodje je prišla zapoved, naj se slovenske tiskarice rabijo, kolikor koli mogoče; a mi vemo za sodnije, ki razun nemško-slovenskih povabil nimajo ne ene slovenske tiskarice.

Naj se izkaže slovenskemu jeziku najpred pravica, ki mu gré po postavi, naravi in po načelu ravnopravnosti; naj se prosto ljudstvo o njegovih resničnih potrebah in koristih prav podučí, in potem še le naj se vpraša, in porok smo, da ljudstvo abotne želje po nemščini v ljudski šoli ne bo razodevalo.

Zares čudno se nam pa dozdeva to, zakaj okrožnica in deželna vlada ravno želji slovenskih starišev po nemščini toliko važnost pripisuje, a vendar je želeli, da bi se tudi na druge ljudske želje tako gledalo. Po naših mislih je ena želja toliko vredna, ko druga. Če se že stariši prašajo, ali se imajo njihovi otroci nemščine učiti, zakaj se ne vprašujejo tudi zastran drugih šolskih nauk? Tisti stariši, ki ne dajejo po šolskih postavah otrók v šolo, naj se kaznujejo brez vsake milosti, pravi deželna vlada. Kako je to, da se tukaj starišev volja ne spoštuje? Če so stariši zmožni zastran jezikovega nauka presoditi, kaj je treba in kaj ne, zakaj ne bi bili zastran celega šolskega učenja sploh? Naj se le vprašajo, ali je

jejo vsi šole, ne govorimo dalje, ker je gotovo, ako se odpravi glavni vzrok, ne bode tožeb veliko več, razun od tacih neumnih starišev, kateri žalibog! za dobro izrejo svojih otrok manj skrbí imajo kakor za rejo svojih telic. Zato naj bodo ljudske šole svetišča za pravo, djansko omiko ljudstva, ne pa „Dressuranstalten“ za tuje jezike!

Vred.

njihovim otrokom, ki domá ostanejo, treba 6 let v vsakdanjo in 3 leta v ponavljajno šolo hoditi, in videli bomo, koliko jih bo okrožnici pritrdilo. Porok smo še celó, da jih veliko poreče, da kmetu ni celó nobenih šol potreba; kar bi se jim še zameriti ne móglo, ker kmet po dosedanjih skušnjah sodi in vé, da se otroci v ljudski šoli, zlasti dokler je nemška bila, nič za kmečko življenje koristnega naučili niso. Pa kakošna zmešnjava utegne izvirati tudi iz tega, ako bi občine razsojevale, kateri jezik naj se uči v ljudskih šolah! Ako bi Notranjci, bližnji sosedje Lahom, zahtevali laški, Dolenci, bližnji sosednje Hrvatom, hrvaški, „Weissenfelserji“, sosedje nemškim Koroščem, samo nemški, kakošen kruh bi bil iz take pomešane moke! V šolah mora sistema vladati, a ne želje nevednih ljudi, naj so stariši ali občine.

Okrožnica pravi, da nima namena, naše mladine germanizirati. Na to odgovarjamo, da smo tacih obetov že vajeni. Tudi Schmerling je v svoji sloveči okrožnici, ko je nastopil državno ministerstvo, tako in prav odločno tako govoril. Naj nam tedaj po takem nihče za zeló ne jemlje, da ne gledamo na besede, ampak le na djanja. A djanja nam še zmiraj kažejo, da se za nemščino dela in skrbi kolikor koli mogoče, a za slovenščino v šolah in pa uradih — ubogo malo. Saj se je v letošnjem deželnem zboru dokaj tožeb slišalo o tem.

Tolažilo bi nas sicer to, da okrožnica pravi, da se z učenjem nemščine ne sme škoda goditi slovenskemu jeziku in glavnemu namenu ljudske šole; zakaj če se bo nemščina res le takrat učila, kedar ne bo na škodo slovenščini in ljudski izomiki sploh, potlej vemo, da v naši ljudski šoli — ne najde prostora. — Al te besede okrožnične se nam dozdevajo vse premalo določne in premalo omejene. Zakaj kdo bo sodil, kedar se izomiki škoda godí in kedar ne? Ali učitelj ali nadzornik? ali občina? ali vlada?

Zato se nam posebno malo dopada ukaz, da se ima nemščina v tiste šole, iz katerih so jo bili zadnja leta odpravili, kar naravnost sopet vpeljati, ako to želi ljudstvo, ali če krajne ali druge okolščine zahtevajo. — Ako se bo v tem smislu naprej delalo, potlej se bo v kratkem „der, die, das“ razlegal po vseh ljudskih šolah brez izjeme!

Diximus in salvavimus animam nostram.

Slovstvo.

* Črtice iz življenjepisa Valvasorjevega, ki jih je v nemškem jeziku spisal gosp. P. pl. Radič v „Triglavu“, so prišle nekoliko pomnožene in s podobo neumrlega našega rojaka okinčane, v posebnem natisu na svetlo pod naslovom: „Valvasor. Historische Skizze von P. v. Radics.“ Posvečena je knjiga gospodu Fideliju Terpinču, „pospešitelju vsega domovinskega.“ Ne le življenjepisa rojaka našega, o katerem je prof. Zupan po pravici rekel:

„Za Krajno premožen, Za Krajno ubožen,
Za Krajno učen, Za Krajno rojen“,

dela to knjigo zanimivo, temoč tudi pridjani zgodovinsko-politični listi, posneti iz slavne knjige V., ki so dan današnji posebne važnosti, in to zarad pravde o zemlji kranjski (Territorialfrage), notranje Avstrije (Innerösterreich) itd. Zato mislimo, da bode zanimala dalje okroge. Dobiva se tudi v Gradcu pri Leuschner-u in Lubenskemu.

* Ne le učenjakom je večkrat treba vedeti, kako visoko (nad morjem) stoji ta ali una gora, to ali uno mesto, sêlo, jezero, reka itd., temuč mikavno je tudi drugim, da poznajo visočino hribov, krajev, vodá itd. Gosp. fajm. Zalolakar nam je v „Umnem Kmetovanji“

Beseda o bankovcih

po 1 in 5 gold. in o srebernih šestih.

P-ž. — Od istega časa, ko so banknote po 1 in 5 gold. državnice, to je, državni ali vladni denar (Staatsnoten) postale, se od več strani sliši vprašanje: ali se bojo te državnice po 1 in 5 gold. mogle za bankovce po 10, 100 in 1000 gold. zamenjati, in misli se, ako bi jih dunajska banka menjati ne hotla, da bankovci po 10, 100 in 1000 gold. dobó potem nadavek ali ažijo kakor srebro.

Po naših mislih se tega ni bati, zakaj banka je ravno tako, kakor mi drugi, primorana državnice po 1 in 5 gold. za plačilo jemati, in če tudi bi jih banka menjati ne hotla, mora vendar za menjíce (wekselne), katerih vsaki mesec za 100 milijonov goldinarjev eskomptira, državnice za plačilo vzeti; se vé, da jih banka potlej po isti poti zopet izdaja. — Vsakdo tudi vé, da potrebujemo v kupčiji za manjša plačila prav veliko tacega malega denarja po 1 in 5 goldinarjev, in da ni verjeti, da bi pridrlo vseh 150 milijonov gold. državníc v banko za zmeno. Dokler tedaj vlada (regirenga) ne bo veliko več, kakor zdaj, državníc naredila, se ni bati, da bi bankovci po 10, 100 ali 1000 gold. memo državníc po 1 in 5 gold. nadavek ali ažijo dobili.* — Sploh je pa pomnoženje denarja za 150 milijonov za kupčijo zeló koristno; saj vsak vé, da čim več je denarja med ljudmi, temveč je tudi kupčije.

Naj pri tej priliki še to opomnimo, da so te dni sreberne šestice zginile, kakor kafra. Ali jih zopet nabirajo in skrivajo nekteri, drugi pa ž njimi kupčujejo? Saj vendar po srebru nimajo toliko gotove vrednosti, kolikor veljajo, — med kupčijo pa pomanjkanje drobiža vsaki dan dela velike težave.

Potrebno bi bilo, da bi vlada lakomno barantijo s srebernimi šesticami kmalu ostro prepovedala; ako ne stori tega, pridemo zopet na to, da se bojo goldinarski bankovci trgali na 4 kose, ker tistih težakov po 4 nove krajcarje se vsak boji, da mu ne strgajo v hlačah tudi usnjatih žepov, ako jih mora več seboj nositi.

Šolske stvari.

Kakošen sad so nekdanje nemške ljudske šole na Kranjskem obrodile.

(Dalje.)

S kakošnimi pomočki so se nekdanj Slovenci na Kranjskem ponemčevali in zakaj se niso ponemčili?

Tisti, ki so imeli namen, vse, kar v Avstrii ni bilo nemško, germanizirati, in njihovi slepi pomagači so imeli navado, da so nemški jezik v zvezde kovali, druge jezike pa zaničevali in zasramovali. Slovenski jezik jim je bil „kmečki“ jezik, s katerim si komaj do Metlike in Radolice kruha izprosiš, in ktereга zunaj Kranjcev nihče več ne razume. Ogromna národoslovna učenost! Milovali so vsacega, kdor ni nemškega znal; bil jim je sirovak in neotesanec. Ako jo je pa nemško še tako neukretno robil, bil je mož, goden za „rihtarja“, za domačega šolskega „aufseherja“, za „frajtarja“ ali pa še celó „koprola“ itd. Ni tedaj čuda, da je bebast ali pa bahast kmet želel znati to, kar mu je po tacihi izgledih čast in veljavo dajalo. Ali je pa bilo pravo in pravično, da se je le tujščina tako čislala pri domačem slovenskem kruhku? To so bili časi, ko je bilo gospóde še celó sram slovensko govo-

*) Ne moremo verjeti, da bi res bilo, da v Ljubljani so že taki brezvestni lakomneži, da goldinarske bankovce jemljejo le po 90 kr.!

Vred.

riti, češ, da ne bi na znanje dajali, da so zaničevanega rodú. Da bi bili bolj nemški, so si dajali nemške priimke. Tako so Oblaki postali Wolkensterg-i, Jelovški Fichtenau, drugi pa Felseri, Bergeri itd. Kako so nam slovenske naše kraje prekrščevali v nemške, priča nam brez števila tacihi popačenih imen. Tako je pa tudi domače plemstvo nemški obraz dobilo. Menj ko je kdo slovensko znal, več je veljal. Slovenec biti, bilo je tačas sramota in škoda! — Po uradnijah se je takrat prečudna kolobocija govorila; poznal sem celó uradnika, ki je sam sebe zmiraj babil, na priliko: „Jez te bom dala zaprl.“ Ako je videl kratkoviden človek svoj jezik tako spakedran in zaničevan, se ga je tudi sam sramoval ter se ga želel znebiti, ako bi bilo mogoče. Od todi želja po nemščini. — Zato pa imajo posebne zasluge tisti rodoljubni možjé, ki so tudi v takih časih svojemu maternemu jeziku zvesti ostali in so ga likati jeli, kakor: Vodnik, Jarnik, bar. Žiga Zois, Kopitar, škof Ravnikar, Metelko, Prešerin in mnogi drugi. Še pred 30 leti je moral marsikter pisatelj veliko zasramovanja in zopervanja prestati, če se je za slovenščino pomikal ali slovenski pisal.

Drugi pomoček, ponemčiti Kranjce in Slovence sploh, je bil ta, da so ustvarili take okoliščine, da je bila ljudstvu znanost nemškega jezika res potrebna. Postavili so nemške uradnije, vès vojaški „reglement“ je bil nemški, vse šole ravno take. Pod cesarjem Jožefom je tudi še cerkev, sicer zvesta tovaršica Slovencev, v svoje uradnije, protokole in pisarije vpeljala nemški jezik popustivši častito, staroveko latinščino. Gospodu in kmetu se je vse le nemško pisalo in dopisovalo in vse akte je dobival nemške. Ali je razumel ali ne, to ni nikogar skrbelo. Tako početje moralo je izbuditi hrepenenje po nemščini. Te so nenaravne okolnosti se vkljub cesarjevim in ministerskim obljubam in vkljub že starim cesarskim postavam do današnjega dneva le nekoliko na bolje obrnile. In zato se sèm ter tje tudi med prostim ljudstvom res še razodeva želja po nemščini, ktera bo zmiraj potrebna, dokler se take nenaravne okolščine ne predrugačijo, kakor so se že predrugačile na Ogerskem in Hrvaškem in precej zeló tudi na Českem. Nihče pa naj ne misli, da je ljudstvo zadovoljno, da se mu v pisarnicah in drugod le nemško pisari in dopisuje. Ljudstvo le trpi, kar spremeniti ne more. Rečem, da prav težko boš našel slovenskega kmeta, kateri ne bi želel, da bi se mu tako pisalo in dopisovalo, da bi mu ne bilo treba pisem nositi od nemila do nedraga, kjer poslednjič še resnice ne zvé, kakor se je bilo ravno uni dan zgodilo. Neki administrator namreč pošlje nemški interkalarni račun dedinji poprejšnjega fajmoštra, da bi ga bila tudi ona podpisala. Ko dedinja to pismo sprejme, ga nese možu, ki v tistem kraji slovi, da razume „kanclijske šrifte.“ V računu je stalo, da toliko in toliko prihodkov pride na rajnkega fajmoštra, toliko na sedanjega, toliko pa na verski zaklad ali religionsfond. Bravec pa ni razumel besede religionsfond, ter je tolmačil, da je gospod administrator to, kar je šlo v religionsfond za kršanske nauke zarajtal; religionsfond mu je bil kršanski nauk! — in žena se ni hotla podpisati. — Želja po slovenščini v uradnijah je tedaj čisto naravna, se razširja, raste, in bode sčasoma taka, da jo bodo gluhi slišali in slepi videli.

Tretji pomoček ponemčiti Slovence so bile mnoge kazni. Komu ni znano, koliko so morali kmečki otroci prestati, predno so se kaj nemškega naučili. Ko smo prišli v šolo, so nam dali nemško „sprachlehro“, nemški „rechnen“, nemški katekizem itd. v roke. Iz tega pa se — revšče — nemščine uči! Gledali smo te čudne reči in smo jeli po navodu učiteljev godrnjati:

„Wenn das — — Wenn das — — Ganze, Ganze, „Ganze“ itd. sto in stokrat ravno tiste besede ponavlja. Ako ti je pri „aufsaganji“ v šoli kaka beseda ušla ali se spačila, dobil si častno ime „Esel“ in „Ochs“, ali pa si čutil na hrbtu, po mečah ali po rokah neprijetne pritisljeje, ali v lasih in ušesih nemile potegljeje. O koliko vročih pôc, koliko bolečega klečanja, koliko dolgočasnega zaperanja, koliko skelečih udarcev po mečah in plečih, koliko strupenih potegljejev za ušesa in lasé so slovenski otroci zastran tega prestali, ker so premalo nemščine znali! Kdo prešteje „dolge jezike“, ki so v nekterih krajih na znanje dajali, da je kdo zaničevani meterni jezik govoril! Koliko sto in tisoč „penitencev“ se je v podporo nemščine pisalo in koliko še družih kazni izmislilo, da bi Slovenci bili prej Nemci postali! — Tukaj naj samo omenim, kako sramotno so nekdam tri strice slovenskega pesnika Prešerna nemčili. Bil je tačas v Prešernovi okolici neki gospod, ki je „privata diligentia“ tri njegove strice učil in na vso moč ponemčeval. Res originalne, pa zelo nespametne kazni je tistemu naložil, kateri je po domače govoril. Kaznoval je namreč ta podučevavec svoje učence z „bukovo klado“ in „beraškim košem.“ Ako se je kdo le malo zoper nemščino pregrešil, moral je za kazni klado domú in zopet nazaj v šolo nesti; ako se je pa močno in večkrat pregrešil, mu je na hrbet nabasal beraški koš ter ga je po hišah beračit spodil. Vedeti pa je treba, da v Prešernovi okolici koš nositi ni navada ter se ljudém smešno zdí. — Tako se je nemčila Prešernova rodovina, al s kakim uspehom?

Čudno je res, da se kranjski Slovenci niso bolj ponemčili, ker so se v ta namen vse žile napenjale, in so Kranjci gotovo dobre glave.

Tega ste kranjske Slovence očetova hiša in cerkev najbolj obvarovali. Kadar je prišel kmečki otrok iz šole na očetov dom, je bila pri kraji vsa nemščina. Svojo dobro mater je po domače kruhka prosil, oče so ga le po slovensko kregali, in njegovi bratci in sestrice so ž njim le tako kramljali, kakor jim je dobri Bogek jezičke vstvaril. Ko je otrok ljudsko šolo dovršil, bilo je tudi nemščine konec; zabrisal je nerazumljive bukve, teko in linir v kak kot ali na kako polico, kjer jih je debel prah leta in leta pokrival. Zginil pa je tudi kmalu vès sad dolgoletnega truda in kmečki sin ni znal ne pisati in le malokdaj še brati, ko je bilo treba iti v vojake ali pa se zemljišča poprijeti. Je li morebiti ni bila res največkrat taka, kakor sem rekel? Prav bele vrane so bili, kateri so nemški šolski nauk po dokončanem šolanju še kaj nadaljevali.

Da se dežela ni izrodila, veliko je pomagala cerkev. Zanimarjena revica slovenščina je imela le v cerkvi na leci, v spovednici, v pesmih in precej zelo tudi pri molitvah še svoje zavetje. Kmečki otrok, ki se je v šoli „Vater unser“ in „Zehn Gebote Gottes“ naučil, v cerkvi tega blaga ni mogel rabiti in se je moral preučiti — in tudi „roženkranc“ so mu zvečer oče le po domače molili. — Otrokom se je tačas ravno tako godilo, kakor se je poslednja leta našim ljudskim učiteljem godilo. Naši učitelji so bili izšolani na nemški podlagi, poslani pa so bili v slovenske učilnice, otroke po slovensko učiti; kmečki otrok pa je bil kdaj za Nemca izšolan, potem pa je živel med slovenskim ljudstvom in je zato kmalu vès sad nemške šole pogubil. Tudi so bili duhovni od nekdam prvi rodoljubi in so narodu prvi domače knjige spisali, ga učili v domačem jeziku Boga častiti in druge vednosti si prisvojevati. Ko je slovensko ljudstvo zapustilo vse in mu tuji jezik sililo, ostala mu je cerkev v podobi duhovščine saj večí del prijateljica in je njegove pravice po

moči varovala. Očetov dom in pa cerkev sta nekdam najbolj vničevala ponemčevanje nenemških narodov, dandanašnji pa se jima je pridružil še vse preobračajoči národni duh, kateri, kakor drugod, veje zdaj tudi po vsi Slovenii, se čudovito krepčá in bo zmagal v malo letih, kakor je zmagal drugod. Slovenščina bo zlezla v uradnije; v šolah ji bo morala nemščina dostojno predmetov odstopiti, in morebiti ne bi bilo napčno, ako bi nekatere tudi latinščini odstopila. Tako se bojo postavile nemščini (pa tudi laščini) na Slovenskem prave meje. Učil se je bode le tisti, ki mu je bode resnično treba, in tako nihče ne bode na škodi. Tako pa bode obveljala ravnopravnost, za katero imamo najmogočnejšo zagotovilo — besedo presvitlega cesarja samega! V njo trdno zaupamo, da ne bode v prihodnje, kar je nekdam bilo!

To prepričanje hranjuje v svojem srcu človek, ki že 31 let opazuje gibanje na slovanskem jugu.

(Konec prihodnjích.)

Podučne stvari.

Drobtinica.

* Ljudí na svetu — po najnovjšem številjenju je okoli ene milijarde, to je, 1000 milijonov. Ti ljudje govore 3064 jezikov. Vsako leto umrje okoli 33 milijonov ljudi, rodi se jih pa čez 40 milijonov. Po takem je čedalje več ljudi na svetu, ki vsi jesti morajo, tedaj se veliko bolj trgajo za kosček kruha kakor nekdam, in to toliko bolj, ker tudi taki jesti hočejo, ki nič ne delajo. Novih jezikov pa se ne dela več; če bi po volji nekterih nemškutarskih kulturonocev šlo, bi jih celó bilo čedalje manj, ker oni želé, da bi zginili drugi. Tudi taki pridigarji so že bili, ki mnogoterost jezikov imenujejo kazni božjo; al tega ne dostavijo, da je prav to kazni Bog sam v dobroto in blagor človeštvu obrnil, kar je „Danica“ unidan v sestavku „Babel in Salem“ dobro dokazala.

Kaj je svoboda?

Dobrovoljne besedice kmetom slovenskim.

Dva kmeta, Urban in Miha, prišla sta do nekega gospoda dohtarja in ga prosita, naj jima razjasni, kaj da je svoboda. Tako-le so imeli pogovor:

Miha. Gospod dohtar! večkrat slišim govoriti o svobodi, pa sem tudi že bral o nji. Vem, da pomeni ta beseda frajnost, in jez menim, da je to prav napčna reč, zakaj kjer gospodari svoboda, delajo ljudje, kar sami hočejo, da po tem postave nič ne veljajo. Tako je bilo 1848. in 1849. leta na Laškem. Saj sem bil tisti čas večkrat tam, in Lahi so zmirom upili: eviva la libertà, to je, živila frajnost!

Urban. Al ti, Miha! nisem večkrat djal, da to je bil punt, a ne svoboda. Jez trdim, da brez postav niso ljudje nikjer živeli, in da bi tudi ne mogli živeti. Ko bi ljudje delali kar vse po svoje, gotovo bi se vsak dan pobijali, kradli bi in ropali, in hudega ne bi bilo ne konca ne kraja; zato punt ni svoboda. Kaj pa je vendar prav za prav svoboda, sam ne vem na tanko, in zato sva prišla k vam, gospod, da nama to po domače poveste, da bode najinih besedi enkrat konec.

Gospod. Vi, oče Urban, imate prav, ako mislite, da svoboda ni razuzdanost in brezpostavnost. Ako bi kdo tudi prav sam živel v kaki puščavi, moral bi živeti saj po božjih postavah, in moral bi izpolnovati dolžnosti do Boga in samega sebe. Svoboda je vse kaj družega. V primerni priliki Vama hočem pokazati: kaj da je svoboda, in da je prav dobra, pa težka reč.